

DOĞUŞ DÖNEMİ İTİBARIYLA TÜRK-ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ: İŞBİRLİĞİNDEN ÇATIŞMAYA

Yaşar DEMİR*
Kenan ŞEN*

Özet

Milliyetçilik akımı Osmanlı'nın sonunu getiren en önemli unsur olmuştur. Araplar kurdukları gizli ve açık derneklerle Arabizmi, Türkler de İttihat ve Terakki Cemiyetiyle Türkcülüğü yaymaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Araplar ve Türkler, sahip oldukları din dolayısıyla tek asli unsur içinde değerlendirilirken bu akım yüzünden ayrılmışlardır. Arap Bağımsız krallığı vaadiyle Müttefikler, Arapları saflarında savaşmışlar ancak sözlerini tutmamışlardır. Bunun üzerine Suriye'deki Arap milliyetçiler, var olma mücadelesine girişen Türk milliyetçileriyle işbirliği yaparak Fransız işgaline direnmişlerdir. Birçok cephede mücadele etmek zorunda kalan Türkler de bu birlikteliğe sıcak bakmışlardır. Ancak bu süreç uzun sürmemiş, Ankara Anlaşması ile Türk-Arap birliği bozulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kesin zafer elde eden Türk milliyetçiliği, Antakya meselesi ile yeniden Arap milliyetçiliğiyle karşı karşıya gelmiştir. Araplar Hatay'ı kendi varlıklarının sebebi olarak kamuoylarına takdim ederek, bölünmüş olan Suriye toplumunu bir arada tutmaya çalışmışlardır. Bu anlamda Türkiye'yi düşman olarak algılamışlardır. Bu durum Beşar Esad'ın Türkiye ziyaretine kadar devam etmiş ve yeniden iki Milli devlet arasında bahar havası yaşanmaya başlamıştır.

Anahtar kelimeler: İttihat Terakki, Arapçılık, Milliyetçilik, Türkiye, Suriye, Fransız İhtilali, Kuva-i Milliye, Mustafa Kemal, Faysal, Kazım Karabekir, Antakya, Halep.

THE ERA OF THE BIRTH OF TURCO-ARAB NATIONALISM: FROM COLLABORATION TO CONFLICT

Abstract

Nationalism movement is the most important element ending Ottomans. The Arabs started to spread Arabism through various overt and covert organizations that they founded, just as the Turks started to spread Turkism through The Committee of Union and Progress. While depending on the same fundamental element: Islamic Laws, the Arabs and Turks were separated as a result of this movement. With the promise of Independent Arab Kingdom, Allies got Arabs to fight on their side, but did not abide by their promise. Upon this, Arab nationalists in Syria resisted French occupation by cooperating with Turkish nationalists fighting for their survival. Turks that has to fight in many fronts welcomed this togetherness, but this did not last long and the Turk-Arab union came to an end with the Treaty of Ankara. Turkey nationalism achieving a clear

*Dr., Strasbourg Üniversitesi, Sanat, Tarih ve Avrupa Medeniyetleri Bölümü

*Strasbourg Üniversitesi, Hukuk Bölümü Yüksek lisans öğrencisi, Araştırmacı
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 5, Sayı 2, 2011

victory with the foundation of Republic of Turkey faced Arab Nationalism again in the issue of Antakya. Arabs tried to hold divided Syria society together by introducing Hatay as "reason for being" to the public. In this sense, they perceived Turkey as an enemy and this continued till Besar Esad's visit to Turkey, through which festive air pervaded between two national states again.

Key Words: *The Committee of Union and Progress, Arabism, Nationalism, Turkey, Syria, The French Revolution, Turkish Militias (Kuva-i Milliye), Mustafa Kemal, Faisal, Kazım Karabekir, Antakya, Halep.*

Giriş

Fransız İhtilali getirdiği milliyetçilik akımıyla dünya tarihinin en önemli dönemeçlerinden birini oluşturmuştur. Bu fikir akımı sayesinde imparatorlukların hâkimiyetinde bulunan (azınlık statüsünde olsun olmasın) diğer milletler de tarihlerinde kurmuş oldukları devletleri yeniden canlandırma arzusu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Batılılar bizzat milliyetçilik ideolojisinin ihraç edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Esasen Avrupalılar 1815 Viyana Kongresi'yle kendi içlerine aldıkları milliyetçiliğe karşı direnme kararına rağmen yukarıda belirttiğimiz milliyetçilik fikrini Osmanlı mülkü üzerinde yaymaya azami bir gayret sarf etmişlerdi. Başta Helen ve Ermeni kültürü olmak üzere diğer kültürlerin mirasına hassasiyetle vurgu yaparak bu kültürlerin birer devlet şemsiyesi altında yaşamaları gerektiği fikrini hayata geçirmek için çabalamışlardır.

Batılıların bahsettiğimiz kültürlere olan ilgisi sadece medeniyeti canlandırma, ulusların hakları için verilen "kutlu" mücadele kavramlarıyla açıklanamaz. Her ne kadar medeniyetlere sahip çıkma moral ve motivasyonuyla çalışmalar yapılırsa da tüm bu gayretlerden maksat, Osmanlı'yı oluşturan gayri Türk milletlerin devletten kopartılmasıydı. Kısacası Voltaire'in politika sahnesine attığı "parçala ve yönet" prensibinin tatbikiyle Osmanlı varlığının sona ermesi sağlanacaktı.

İlk önceleri Avrupalıların gayretleri daha çok gayrimüslim unsurlar üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Ancak Osmanlı'nın dağılma sürecine girildiğinde bu ideolojinin Müslümanlar arasında da etkili olabileceğini düşünen Batılılar, özellikle Paris'e eğitime gelen Arapların milliyetçilik fikrinden etkilenmesini sağlamışlardır. Aynı şekilde Avrupa'ya giden Türk talebeler marifetiyle de Türkler arasında milliyetçilik akımı yayılmıştır. Türkleri bu fikre iten etken; memleketin içine düştüğü vahim durumdan ancak Batı terakkisini kavramış elitlerin kurtarabileceği duygusu olmuştur. Araplar ise Türklerin yıllarca zulmettiği zehabıyla milliyetçilik fikrine sarılmışlardır. Konuyu dağıtmamak için bu çalışmada Türk milliyetçiliği ile Arap milliyetçiliğinin karşılaştırmasını yapmayacağız. Çalışmanın daha anlaşılır olması için her iki milliyetçiliğin özellikle Halep ve Antakya bölgelerindeki ilişkilerini, sonuç itibarıyla ortaya çıkan çatışmaları, işbirliğini ve tekrar gerginleşen durumu inceleyeceğiz..

Milliyetçilikle billurlaşan Arap kavramı ilk olarak 1860'da hukuki olarak ortaya çıkmıştır. Cebel-i Lübnan olaylarından sonra Arap kimliği anayasal bir statüye sahip olmuştur. Bunun sonucunda Arap kimliğinin kullanılması anayasal bir hak olarak kabul edilmiş ve Hıristiyan Araplar da Arap milleti kavramı içerisinde telakki edilmişlerdir.¹ Ancak buradaki kavram daha çok Hıristiyanları kapsayan bir manaya sahipti. Müslüman Araplar ise daha sonra dini kimliklerini bırakıp dil ve etnik temel üzerine kurulan bir Arapçılık fikrini savunmaya başlayacaklardır.

Arap milliyetçiliğinin argümanları konusu esasen spekülatif bir konudur. Günümüzde özellikle Türk entelektüelleri ve üniversite camiasında sert tartışmalara neden olmaktadır. Bir kısım akademisyenler milliyetçilik ideolojisinin Osmanlı'nın parçalanmasını kaçınılmaz kıldığı sonucuna varırken, diğer bir grup biraz da hakaretvari biçimde Arap milliyetçiliğini ihanet ve nankörlük olarak tanımlamaktadırlar. Ancak ilmi çevrelerin bu konuda ittifak ettiği bir kaç noktayı belirtmek gerekir. Birincisi Fransız devriminin getirdiği milliyetçilik fikrinin Araplarca da kabul edilmesidir.² İkinci olarak da özellikle Arap entelektüellerin Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte İslam dünyasının içine düştüğü durumun, Arapların uzun yıllar İslam dünyasını yönetmemesinin yüzünden olduğu yönündeki ciddi inançtır. Bu meyanda Arapların inisiyatifini ele alarak yeniden Emevîler dönemindeki gibi İslam âleminin liderliğine soyunmaları gerektiği fikri artık bir ideoloji olarak gittikçe Araplar arasında yerleşmeye başlamıştır. Bu fikir özellikle Ortodoks İslam şeklinde tanımlanan Vehhabiler'de neşv u nema bulmuştur. Bu grup İslam'ın ilk dönemlerdeki uygulanış biçimine dönüşe inanmakta ve Hz. Peygamber'in Arap olmasına özel bir vurgu yapmaktadır. Bu sebeple Arapların, İslam'ın liderliğini hak ettiklerine olan inanç en büyük motivasyonları olmuştur. M. Said Tavakkalna *General De Gaulle'ün iddialarına cevap* adlı eserinde “Bir Tanrı kadar büyük fakat bir şarklı kadar mütevazı bir insan olan büyük peygamberimiz Hz. Muhammet Arap'tı”³ ifadeleriyle Arapçılığın dini dayanağını ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla halifelik müessesesi yani İslam'ın liderliği Araplara geçmelidir. Bu fikir ciddi anlamda sosyal bir zemine de kavuşmuştur.

Ancak sadece din ve Hz. Peygamber'in Araplığı'nı referans alan bir milliyetçilik kavramının olduğunu söylemek imkânsızdır. Belki bu fikir Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın dönemi için geçerli olabilir. Bazı kaynaklarda İbrahim Paşa'nın Arapları kayıran politikalarının olduğundan bahsedilse⁴ de Mehmet Ali Paşa idaresi boyunca gerek askeriyede gerekse ida-

¹ Cloarec Vincent, *La France et la question de Syrie 1914-1918*, (Paris, éd :CNRS , 2002), s. 21.

² Kurşun Zekeriya, *Yol ayrımında Türk Arap ilişkileri*, (İstanbul, İrfan yayıncılık, 1992), s. 28.

³ Umar, *Osmanlı yönetimi ve Fransız mandası idaresi altında Suriye*, (Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004), s. 20.

⁴ Davişa Adid, *Arap Milliyetçiliği- zaferden umutsuzluğa*, çev: Lütfi Yalçın, (İstanbul, Literatür yayınları, 2004), s. 25.

rede Mısır kökenli yüksek dereceli hiçbir kimse istihdam edilmemiştir.⁵ Mehmet Ali Paşa'nın Suriye ve Anadolu'ya yönelik yayılmacı politikasının temelinde Arapları Türklere karşı kıskırtmayı esas alan milli ve ülke bir yaklaşımı olmadığı gibi, merkezi otoriteyi güçlendirme ve Batılılaşmaya yönelik reform hareketlerine karşı oluşan düşmanlıktan istifade etmeyi önceleyen bir politikayı eş zamanlı olarak Türkçe konuşulan Anadolu ve ağırlıklı olarak Arnavutça konuşulan Balkan yarımadasında canlandırmaya çalıştığı açık bir şekilde ortadadır. Arap çöllerinin kızgın güneşinin kanını değiştirdiğini söyleyen ve her fırsatta Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız bir yapı oluşturmayı dillendiren İbrahim Paşa'nın aksine babası M. Ali Paşa'nın öncelikli hedefi bağımsızlıktan ziyade yönetimi altındaki bölgelerin idaresini irsi olarak temin etmektir.⁶ Ancak 19. yy. daha çok kültür, tarih ve dil ekseninde gelişen bir Arap milliyetçiliğinden bahsedilmektedir.⁷ Bunda Batı'dan etkilenme sonucu Arap coğrafyasına yayılan bir sekülerizmin de etkisi vardır. İbrahim Yazıcı, Butros Bustani, Corci Zeydan ve Azuri gibi yazarlar seküler Arapçılığın yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Bu kültürel ve fikri altyapı ile yetişen yeni nesiller siyasi konjonktürün de etkisiyle gizli veya açık dernekler, komiteler kurarak büyük bir Arap krallığı kurulması için faaliyetlere başlamışlardır. Bu cümleden olarak Suriye, Lübnan ve Mısır Arap kökenli derneklerin en yoğun faaliyet gösterdikleri yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Lübnan'da yoğun olarak yaşayan Hıristiyan Araplar Osmanlı egemenliğinin aleyhinde çalışarak Lübnan'ı 1860'da otonom bir yapıya kavuşturmuşlardı. Fransa bu soruna bölgede mevcut Hıristiyan nüfusa dayanma stratejisi doğrultusunda (Clientélisme des chrétiens) müdahil olmuş ve bölgede Arap milliyetçiliğini desteklemiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Fransa'nın bu desteğinin Arapları Osmanlı'dan koparma amaçlı olduğunu söylemek güçtür.⁸ Fransız Dışişleri'nde hâkim olan strateji, idari anlamda bir bütünlüğü olan ancak coğrafi olarak çeşitli otonom bölgeleri içeren bir Osmanlı Devleti idi. Osmanlı'nın karışık olan sosyal ve siyasi yapısı, Quai d'Orsay'in⁹ değişik dini ve etnik unsurlarla irtibat kurarak onları birer devlet yapma vaatleri ile de birleşince, idari anlamda kopmalar başladı. Bu ayrılılık düşünceleri dernekler, komiteler ve gazeteler aracılığıyla organize edilmekteydi.

⁵ Kutluoğlu Muhammed Hanefi, *The Egyptian question (1831-1841)*, (İstanbul, Eren yayıncılık, 1998), s. 189-190.

⁶ Kutluoğlu, "1833 Kütahya « antlaşma » 'sının yeni bir değerlendirmesi", *Osmanlı Araştırmaları*, XVII, (İstanbul, 1997), s. 265-287. Ayrıca detaylı bilgi için bakınız, Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

⁷ Sati El Husri Araplar'ın kültür milliyetçiliğini ön plana çıkarttıklarını söylemiştir. Bunun için bakınız. Davişa Adid, *a.g.e.*, s. 45-67.

⁸ Cloarec Vincent, *a.g.e.*, s. 16.

⁹ Quai d'Orsay tabiri Fransa'da Dışişleri Bakanlığı yerine kullanılmaktadır. Kaynaklarda bu terim bolca geçmektedir.

Esasen dernekler konusu çok fazla incelenmiş bir konu değildir. Zeke-riya Kurşun¹⁰ ve Ömer Osman Umar¹¹, Jean David Mizrahi¹², Odile Moreau¹⁴ Arapların kurduğu dernek ve cemiyetlerle ilgili olarak çok detaylı olmamakla birlikte bilgiler vermektedirler.

Arapçılık ve bu akım doğrultusunda kurulan cemiyetler ile alakalı olarak hangi politik süreç ve ilişkiler Arap hareketini tetiklemiştir, Arap hareketi süreç içerisinde siyasi ve ideolojik olarak hangi sapmalara uğramıştır ve Türk milliyetçiliğiyle olan münasebeti ne şekilde gerçekleşmiştir, soruları önemli sorular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Trablus ve Balkan harplerinin Osmanlı aleyhine sonuçlanması ve büyük toprak kayıpları Osmanlı'nın sonunun geldiği fikrinin Araplar arasında hızla yayılmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda doğal bir refleks olarak ortaya çıkacak fiili durumdan Arapların nasıl etkileneceği, bu duruma Arapların nasıl müdahil olacağı konuları 20. yy.ın başlarında Arapların ilgilendiği temel konular olmuştur. Bunun yanında kültürel ve sosyal anlamda bir Arap milliyetçiliği yeşermeye başlamıştır. Osmanlı içinde cereyan eden siyasi ve politik buhranların Arap milliyetçiliği ve dolayısıyla Arapların bağımsızlık hareketinin daha da artmasına ortam sağladığı bilinen bir gerçektir.

Özellikle Jön Türklerle başlayan Türk milliyetçiliği İttihat Terakki adını alarak iktidarını ilan etmiş ve Türk olmayan unsurlara karşı şiddeti de içeren birtakım baskı politikasını uygulamaya başlamıştır. İttihat Terakki Fırkası'nın Araplarca kurulan bu cemiyetlerin bir bağımsızlık ideali peşinde olduklarını anlaması geç olmamış ve bu cemiyetlere karşı zecri tedbirler almıştır. Bu tedbirler beraberinde bir husumeti getirdiği gibi Arapların Türk idarecilerine bakışını da değiştirmiştir.¹⁵

Bu olumsuz bakış açısı yüzündendir ki İttihat ve Terakki'nin yaptığı cihat çağrısı beklenen sonucu vermemiştir. Nitekim Arapların Türklere destek vermeyecekleri Fransız askeri raporuna şu şekilde yansımıştır: “*Mezopotamya ve Filistin’de çokça zayıf olan bir orduya sahip olan Türkler çok düşük bir ihtimaldir ki yaptıkları çağrıya dayanarak bir askeri başarı için atağa geçsinler. Panturan hareketlerini de ortadan kaldırmanın en iyi yolu Dicle ve Şeria nehirleri bölgesinde ordumuzun yaptığı gibi merkeze saldırarak Türkleri mağlubiyetten mağlubiyete uğratmaktır. Hatırlamak gerekir ki Panislamizm yıllardır*

¹⁰Kurşun Zeke-riya, *Yol ayrımında Türk Arap ilişkileri*, İstanbul, İrfan yayıncılık, 1992

¹¹Umar, *Osmanlı yönetimi ve Fransız mandası idaresi altında Suriye*, (Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004).

¹²Mizrahi Jean David, *Genèse de l’Etat mandataire*, (Paris, publication de Sorbonne, 2003).

¹³ Mizrahi Jean David, « L’insécurité sur la frontière turco syrienne au début des années 1920 : L’exemple des bandes armées de la région de Kilis(1922-1924) », *Varia Turcica XXXII*, harmattan, 1998, s. 81-103.

¹⁴ Moreau Odile, « La dimension religieuse de la guerre d’indépendance », *Varia Turcica XXXII*, La Turquie entre trois mondes, harmattan, 1998, s.

¹⁵Bakınız: Kayra Cahit, *Arap ihtilali ve Şam mahkemesi*, (İstanbul, Yeditepe yay., 2008).

abartıldı. Aynı şekilde Panturanın da etkili olacağına inanmamak gerekir. Düşük bir ihtimal olsa bile bu hareketin de sükse yapabileceğine inanmıyoruz. Başladığı gibi hızlıca çökmesi için Türkiye'ye birkaç darbe vurmak yetecektir."¹⁶

Arapların İttihat ve Terakki Fırkası'nın mensuplarını Selanikliler diye tanımlaması çok manidardır. İstanbul yerine Selanik ifadesi, Osmanlı'nın son döneminde artık yönetim merkezinin İstanbul olmasının belki sembolik bir hale gelmiş olduğuna olan inancın sonucundadır ki, bu yüzden Araplar Selanikliler tabirini kullanmış olmalıdır. Bunlar da göstermektedir ki, Arap-Türk ayrışması iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bu ayrışmayı yansıtan yeni kavramlar, ifadeler ve terminolojiler ortaya çıkmıştır. Mesela *Osmanlı Arap Kardeşliği Cemiyeti*, Semantik bir yaklaşımla meseleye bakarsak, adından da anlaşılacağı gibi, burada bir ayırım söz konusudur ve iki toplum kavramını içermektedir. Esasen bu ifade Arapların artık kendilerini Osmanlı görmediklerinin açık bir tezahürüdür. Arapçılık olgusu yadırganmayan bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu ayrışmalar 1908 seçimlerinde kendini iyice göstermiş ve devletin asli unsurlarından olan Arapların belli bir kontenjan dâhilinde Osmanlı meclisinde temsil edilmesini içeren tartışmalar dahi yaşanmıştır.¹⁷

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yoğun bir milliyetçi Arap yazar ve Arap gazetesi furyasının olduğunu görmekteyiz. Davut Berekat, Dr. Şebbal Cemil ve Şükrü Ganem önde gelen yazarlardı.. Mısır'da El-Ahram, El-Mukattam, Suriye'de Muktebes, Zahletü'l-Fetat, Delil-i Humus, El-Kabs (Şam) Cebel- Lübnan'da El-Müfid, En Nasır, El-Hakika, El-Mühezzeb, El-Nuvas gazeteleri bunların başlıcalarıdır. Bu gazetelerden El Ahram'ın Fransa tarafından yıllık 5.000 lira verilmek suretiyle desteklenmesi Fransa'nın Araplara ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.¹⁸

Bütün bu yayın çalışmaları, 1908'de Kanun-ı Esasi üzerinde yapılan değişiklikler sayesinde meydana gelmiştir. Tüm milletlere önceden haber vermeden gazete çıkarma, dernek veya kulüp kurma hakkı tanınması Arapların cemiyet kurma sürecini hızlandırmış ve bunun sonucunda çok sayıda Arap cemiyeti kurulmuştur. Osman Umar'ın yaptığı gibi, Meşrutiyet'in öncesi veya sonrası şeklinde bir ayırımdan ayrı olarak, Osmanlı egemenliğine karşı kurulan cemiyetler ve Batılılara karşı bağımsızlık mücadelesi verenler şeklinde bir ayırım yapılabilir. Konumuz Suriye ve mücavir alanları olduğu için Suriye dışındaki-leri bu tasnifin haricinde tutuyoruz.

¹⁶ S.H.A.T., EMA, Section musulmane, no: 189, 7 N 2140. Kimden kime gönderildiğini bulamadık. Times gazetesinden bir makale 5 sayfadır.

¹⁷ Kurşun Zekeriya, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹⁸ Umar, *a.g.e.*, s. 59

Osmanlı Hükümetine Karşı Kurulan Önemli Cemiyetler¹⁹

El-Cemiyetü's-Şarkıyye (Şark Cemiyeti): Üyelerin tümü Hıristiyan veya yabancı uyrukludur. Misyonerlerin yardımıyla kurulmuştur.

El Cemiyetü'l İlmîyetü's Suriyye (Suriye İlim Cemiyeti): El Bustoni ve İbrahim Yazıcı'nın fikirleri doğrultusunda kurulmuş, Araplara milli bir bilinç kazandırmayı amaçlamıştır. Hıristiyan ve Müslüman Arapların yanı sıra başka etnik ve mezhebe mensup üyelere de sahipti.

El Külliyyetü's Suriyye li Protestaniyye (Suriye Protestan Birliği): Beyrut Amerikan Koleji talebelerince kurulmuştur.

Rabitatü'l Vatan'il Arabi (Arap Vatanî Birliği): Paris'te örgenci olan Necip Azuri tarafından Arap bağımsızlığına katkıda bulunmak için kurulmuştur.

Cemiyet'ün Nehdetü'l Arabiye (Arap Kalkınma Cemiyeti): İstanbul'da Suriyeliler ve Lübnanlılar tarafından kurulmuştur. Gerçek niyetlerini belli etmeyen bu cemiyet adem-i merkezîyetçiliği şiddetli bir biçimde savunmuş ve kişisel hakların iyileştirilmesi için çalışmıştır.

Suriye Diriliş Cemiyeti: İstanbul'da kurulmuş ve Arap kültüründen habersiz Osmanlı vatandaşlarına bu kültürü anlatmak için kurulmuştur.

El Müntedü'l Edebi'l Arabi (Arap Edebiyatçıları Kulübü): Arap edebiyatına katkıda bulunmak için kurulmuş ancak milliyetçilik kavramının yerleşmesi için çaba sarf etmiştir.

Milliyetçi Arap cemiyetlerinin yanında liberal eğilimli cemiyetler de yok değildir.

Hizbu'l La Merkeziyeti'l İdariyyeti'l Osmani (Osmanlı İdaresi Adem-i Merkeziyet Partisi): Prens Sabahattin'in fikirlerini desteklemiş ve içişlerinde serbest olan bir Suriye Devleti'nin kurulması için faaliyet göstermiştir. 1913'de Balkan savaşlarından sonra meydana gelen devlet yönetiminde ıslahat yapılması fikrini desteklemiş, bu yönde çalışmalarda bulunma amacıyla kurulmuş bir dernektir.

El Cemiyetü'l Umumiyyetü'l İslahiyye (Umumi İslahat Cemiyeti): Liberal eğilimli kuruluşlar arasında sayılmaktadır. Bu cemiyetlerin üyeleri arasında diğer cemiyetlerinkine nazaran yönetim kademesinde Hıristiyanlar daha fazladır. Osmanlı'da bütün reform isteklerinin içinde Hıristiyan unsurların başrolde olduklarını düşünürsek, bu cemiyetlerdeki Hıristiyanların varlığı normal bir durumdur. Özellikle Balkan harplerindeki mağlubiyetin uyandırdığı derin tesir sonucu kurulan bir dernek olmasıyla ayrı bir öneme sahiptir.

El Ahd (Yemin): Askerî faaliyetlere karışan dernekler grubunun en önemlisidir. Osmanlı ordusunda görev yapan güvenilir Arap subaylar bu cemiyete kabul edilmiştir. Silahlı bir mücadeleyi de ön gören cemiyet, kesin bir Arap bağımsızlığını istemekteydi. Daha çok hak ettiği yere gelemeyen askerlerin üye olduğu bir örgüt görünümündedir. Türklerin İslam'a hakkıyla önderlik

¹⁹ Daha detaylı bilgi için bakınız, Umar, a.g.e. dernekler kısmı. s. 94-136.

yapamadıkları fikrine sıkı sıkıya bağlı bir ideolojik düşünceye sahip bir dernek olarak ön plana çıkmıştır.

Cemiyetü's Sevriyyetü'l Arabiyye (Arap Ayaklanma Cemiyeti): Suriye Devleti yöneticilerinden Hakkı El-Azm kuruluşuna iştirak etmiştir. Yine dini ve milli kavramları sıkça kullanan dernekler arasındadır. Lübnan, Kudüs ve Lazkiye'de şubeleri bulunan bu cemiyet Arap bağımsızlığı yönünde önemli görevler ifa eden cemiyetler arasında sayılmaktadır.

Yukarıda tanıttığımız dernekler ve cemiyetler Osmanlı'dan ayrılmak istedikleri için doğal olarak Türklerle çatışmışlardır. Osmanlı yöneticilerinden Cemal Paşa sertlik yanlısı politika izleyerek Arap bağımsızlığını isteyen oluşumları ve bu hareketin öncülerini cezalandırmıştır. İttihat ve Terakki'nin şiddet politikalarının Araplar nezdinde ciddi düşmanlıkları körüklediği bir gerçektir. Arapların Müttefikler safında yer alması sadece milliyetçilikle ve bunun sonucunda oluşmuş iki milliyetçilik arasındaki düşmanlıkla açıklanacak bir durum değildir. Zira az da olsa ahde vefa duygularının görüldüğü olaylar da yaşanmıştır. Nitekim Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın Medine'de teftişte bulunan Enver ve Cemal Paşalara düzenlenecek suikastı önlemesi Arap liderlerin Türklere duydukları bir muhabbetin etkisi sonucunda olmuştur. Ancak Emir Abdullah İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne düşmanlık beslemiş ve Arapların bunlar yüzünden ayaklandıklarını hatıratında belirtmiştir.²⁰ Hemen hemen hepsinin Batı'da eğitim gördüğünü ve Batı fikirlerini Osmanlı'da yaymak için cesaretlendirildiğini göz önünde bulundurursak, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının iktidara geldiklerinde beslendikleri Batı'nın kendilerine karşı giriştikleri amansız savaşın sebebi üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir.

Buraya kadar Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar faaliyet gösteren cemiyetler, komiteler incelenmeye çalışıldı. Ana hatlarıyla bakıldığında, bunların esas ve ortak hedefinin Osmanlı'dan ayrılmak ve bağımsız, tüm Arap coğrafyasını kapsayan büyük bir Arap krallığı kurmak olduğu görülmektedir. Bu fikir ilk olarak Paris'te, 1913'de Faysal-Clemenceau arasında yapılan görüşmede gündeme gelmiştir. Söz konusu görüşmede, anayasal bir rejim kurulması ve bölgedeki Hıristiyan azınlıkların haklarının garanti altına alınması karşılığında Clemenceau, bu teşebbüse destek vereceğini vaat etmiştir.²¹

Fransa'nın başlangıçta Osmanlı'nın bütünlüğünü gözettiğinden bahsetmiştik. Gelinen noktada neden Osmanlı üzerindeki politikasını değiştirmişti sorusu sorulabilir. Araştırmacı Vincent Cloarec'in ifadeleri bu soruya bir cevap niteliğindedir. Cloarec, Osmanlı hükümetinin "*kapitülasyonları tek taraflı kaldırması halinde, Levant'daki şirketlerden, misyonerlerin yürüttüğü eğitim ve sosyal alandaki faaliyetlerden oluşan Fransız varlığının tehlikeye düşeceği ve*

²⁰ Kılınçkaya Derviş, *Osmanlı yönetimindeki topraklarda Arap milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*, (Ankara, AAM, 2004), s. 88-89.

²¹ Bitterlin Lucien, *Alexandrette « le Munich de l'Orient » ou Quand la France capitulait*, (Paris : Jean Picollec, 1999), s. 100.

Fransız çıkarlarını koruyacak yeni bir yapılanmanın Levant'da şart olduğu fikrinin Quai d'Orsay'de hâkim olan politika olduğu” şeklindeki ifadesiyle konuya ışık tutmaktadır.²²

Fransa Osmanlı Devleti ile ilgili uygulamaya koyduğu yeni politikasını Arap milliyetçiliğini destekleyerek göstermiştir. Şüphesiz Fransa İngiltere ile birlikte hareket etmek zorundaydı. Nitekim Fransız Büyükelçisi Paul Gambon, yaptığı açıklamada bunu en açık şekilde ifade etmiştir: “*Fransa Cumhuriyeti, İngiltere hükümetinin Arapları Türklere kopararak yeni bağımsız bir Arap devleti veya Arap devletleri konfederasyonunun kurulmasını, sınırlarını ve Fransız çıkarlarının önemli olduğu Suriye bölgeleri konularını görüşmek üzere yapmış olduğu daveti kabul eder*”.²³

Sonuçta Osmanlı Devleti'nin Filistin, Irak ve Kanal cephelerinde savaşı kaybetmesiyle birlikte, müttefikler bu bölgeleri işgal etmişlerdir. Buna ilaveten 1917'de Balfour Deklerasyonu'yla da Filistin'de Yahudi varlığının temellerini atmışlardır. Bu durum Batı kültür ve medeniyetine inananlar için tam bir şok etkisi meydana getirmiştir. Bu noktada İtilaf Devletleri'nin Arapların isteklerini dengeleyebilmek veya onları kontrol altına alabilmek için muhtemel İsrail Devleti'ni kurmayı planladıklarını söylemek mümkündür.

Sonuçta Arap devleti vaadiyle harekete geçirilen Araplar hayal kırıklığına uğramışlar ve bunun sonucunda bu sefer de müttefiklere karşı mücadele etmek için cemiyetler, komiteler kurmaya başlamışlardır.²⁴ Özellikle birinci hedef Suriye'ye yerleşen Fransa olmuştur. Fransa ki, müttefikler arasında Suriye topraklarındaki yaşayan halklarla en köklü tarihi ve kültürel bağlara sahip olan ülke konumundaydı. Haçlı kontluklarıyla başlayan Fransız varlığı XIV. Louis'nin misyonerleri Osmanlı Devleti'nde daha aktif olmaları için sağladığı destek sayesinde kurumsallaşmıştı.²⁵ Ancak uyguladığı işgalci politika yüzünden halklar nezdinde itibarını kaybetmiş ve sonuçta Fransa, ilk önceleri desteklediği gruplarla karşı karşıya gelme durumuna düşmüştür.

Suriye'de halkın siyasi durumu ise çok başlıklı bir hal almıştır. Suriye halkı, Arap milliyetçiler, Osmanlıya bağlı otonom bir Suriye'yi isteyenler ve tam Osmanlı egemenliğini isteyenler olarak üç ana grupta toplanmıştır. Bu üç grup yaşadıkları hayal kırıklığının bir sonucu olarak komiteler ve dernekler kurarak Fransa'nın işgaline karşı direnişe geçmişlerdir. Bu komiteler şunlardır:

Cemiyetü'l Arabiyyetü'l Fetat (Genç Araplar Cemiyeti): Çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bu cemiyetin en önemli özelliği Faysal ile birlikte hareket etmesidir. 1919'da kurulmuştur. Subaylar ile irtibata geçmiş ve silahlı çatışmalara katılmış bir cemiyettir. Suriye devletinin ilk yöneticilerininin bu

²² Vincent, a.g.e., s. 59.

²³ Laurens Henry, *L'Orient arabe*, (Paris, éd. Armand Colin, 2000), ss. 142-143.

²⁴ Laurens Henry, a.g.e., s. 151

²⁵ Polat İlnur, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı okullar*, (İstanbul, Ocak yayınları, 1983), s.12.

cemiyet kaynaklı oluşları önemlerini artırmaktadır. Haşim El Attasi, Cemil Mardam Bey ve Rıza Rikabi bu cemiyetin temel taşları olmuşlar; bunlardan Hasim El Attasi ve Cemi Mardam Bey Suriye Devleti'nde devlet başkanlığı yapmışlardır.²⁶

Hizbü'l İstiklalü'l Arap (Arap Bağımsızlık Partisi): Genç Araplar olaylara doğrudan müdahil olabilmek için bu partiyi kurmuştur. Genç Araplar Partisi'nin bir yan kuruluşudur. Doğal Suriye sınırlarında parlamenter bir rejime dayalı devlet kurmak, Yahudi göçünü önlemek, yabancılara tanınan ekonomik imtiyazların kaldırılması gibi bir dizi amaçlar için çalışmıştır.

En-Nadiye'l-Arabi: Şam'da kurulmuştur. Üyeleri Genç Araplar Cemiyeti'nden gelmektedir. Tüm Arapların birleştiği bir devlet ideali için faaliyet göstermiştir. Üyeleri çoğunlukla Nusayrilerden oluşmaktaydı.

Cemiyetü'l-Ahdis El-Suriyyi: Siyasi olarak etkili cemiyetlerden birisidir. Osmanlı subayı olan Aziz Mirsi tarafından 1918'de kurulmuştur. Daha sonra Irak ve Suriye kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. En önemli özelliği Faysal-Clemenceau ittifakına karşı çıkmasıdır. Ancak üyeleri arasında Faysalcıların olması dikkat çekicidir.²⁷

Hizbu'l Vataniyyi's Suriyyi (Suriyeliler Milli Partisi): 1920'de kurulmuştur. Faysal'ın monarklığında, azınlık haklarının da gözetildiği bir Suriye için faaliyet göstermiştir.

El-Lecnetü'l-Vataniyyetü'l-Ula Partisi: Şeyh Kamil Kasap tarafından kurulmuştur. Manda yönetimine karşı silahlı mücadeleye katılmıştır. Özellikle Suriye içinde İngiliz ve Fransız yanlısı olanlara karşı sindirme hareketlerinde bulunmuştur. Cemiyet Türk Kuvay-i Milliyecilerle de işbirliği yapmıştır.

Bu cemiyetlerden başka *Hizbü'l İttihadi's Suriyye ve Lecnetü'd Da'iyeli Vahdet'il Arabi (Suriyeliler Birliği Partisi, Arap Birliğine Çağrı Cemiyetleri)* yine Suriye'de bir Arap devleti kurmak için faaliyet gösteren kurumlar arasında yer almışlardır.

Sadece Suriye içinde yirmi dört cemiyet kurulmuştur. Bunlar Mustafa Kemal'in yürüttüğü Anadolu hareketinde görüldüğü gibi bir çatı altında toplanamamıştır. Nitekim başarısızlığa uğramaları çok uzun sürmeyip, Suriyeliler manda yönetimini kabul etmek zorunda kalmışlardır. 23 Aralık 1920'de Fransa tarafından Georges Leygues, İngiltere adına da Lord Hardinge dokuz maddelik manda konvansiyonu üzerinde anlaşmışlar ve Ortadoğu'da kurulacak manda yönetimlerinin hukuki, coğrafi ve politik sınırlarını belirlemişlerdir.²⁸

İşgalden sonra Fransa'nın Suriye'deki kolonyal politikalarını sağlama almak için her an tehdit oluşturacak Türkleri kontrol altına alması gerekiyordu. Bunun için Kuzey Suriye ile birlikte Güney Anadolu hattının da işgalini ger-

²⁶ Umar, a.g.e., s. 416.

²⁷ Umar, a.g.e., s. 421.

²⁸ Fransız Dışişleri Diplomatik Arşivi (CA.D.N.), Beyrouth, Bureau Diplomatique, karton no: 1373.

çekleştiren Fransa, dağıtılmış Osmanlı ordusu destekli yerel halkın direnişi ve çatışmaları müteakip kurulan Ankara hükümetinin üst üste aldığı zaferler karşısında politikasını değiştirmek zorunda olduğunu anlamıştır. Nihayet Sakarya zaferinden sonra Franklin Bouillon Ankara'ya gelerek Güney sınırı ile ilgili görüşmeler yapmıştır. Sonuçta Ankara hükümeti ve Fransa 20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesi'ni imzalamaya muvaffak olmuşlardır. Anlaşmaya göre Fransa, Antakya hariç tüm Güney Anadolu topraklarını boşaltmıştır.²⁹

Fransa'nın Suriye'yi işgali bir Arap ve Türk birlikteliğini doğurmuştu. Bu sefer Fransa iki cephede birden Suriye için mücadele etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Sünniler, Şeyh Sunusi'nin de büyük gayretiyle Türklerden yana olmuştur. Halep ve Antakya'da etkin olan Sunusi, Sünni Arapları Kuvay-ı Milliyeciler ile birlikte mücadele etme konusunda ikna etmiştir. Nitekim başlangıçta koyu bir Arap milliyetçisi olan İbrahim Hanano, çetesiyle birlikte Kuvay-ı Milliye'ye katılmıştır.³⁰

Burada bölgede faaliyet gösteren Kuvay-ı Milliyecilerin kimlerden oluştuğu sorusunu da açıklamak gerektiği kanaatindeyiz. 1913'den itibaren Antakya bölgesinde açılan İttihat ve Terakki Cemiyeti şubesinin üyelerinin işgalle birlikte Kuvay-ı Milliyeci yani Türk milliyetçileri olduğunu görmekteyiz. Antakya'da Mürseloğlu ailesi, Çelenk ailesi gibi aileler Türk direnişinin öncülüğünü yapmaktaydılar. Dolayısıyla bölgedeki Türk milliyetçiliğinin temsilcileriydiler. Ancak bu ailelerin bölgedeki köklü varlıkları ve bunun sonucunda elde ettikleri nüfuz sayesinde Araplar, Türk milliyetçiliğinin blok olarak karşısında yer almamışlardır. Aksine ortak düşman olarak gördükleri Fransa'ya karşı TBMM'nin mücadelede birlikte olma teklifine sıcak bakmışlardır. Kuseyriyeler'in ve Antakya'nın Altınözü beldesindeki Arapların Türklerden yana tavır alarak bölgede çeteler kurmak suretiyle direnişe katılmaları bu durumu açıklayan en önemli örneklerdendir.

Misak-ı Milli içerisinde addedilen Kuzey Suriye bölgesinde işgale karşı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaktaydı. Halep bölgesi direniş amacıyla kurulan cemiyetlerin merkezi konumunda olmuştur. Burayı savunmak için 1919'da Arapların da desteğiyle Suriye Filistin Müdafaa-i Kuvay-ı Osmaniyye Heyeti kurulmuş ve heyetin genel başkanlığına Ali Şefik Bey, namı diğer Özdemir Bey getirilmiştir.³¹ Heyet içerisinde ayrıca Şeyh Süleyman, Hadidi aşireti reisi Şeyh Faris ve Mevali aşireti Şeyhi Abdülkerim Paşa, çete reislerinden Mülhem Casim de bulunmaktadır. Bunlara ek olarak E'd-Defa gazetesi sahibi Tefvik Yazıcı, Müfid gazetesi sahibi Yusuf Bey Haydar, E'-Şaab gazetesi sahibi Abdurrezzak El-Esad ve Hedef gazetesi sahibi Abdulhayr

²⁹Hatipoğlu Süleyman, *Türk-Fransız mücadelesi, Orta Toros geçitleri 1915-1921*, (Ankara, AAM yayınları, 2001), s. 122.

³⁰Umar, *a.g.e.*, s. 472.

³¹Tüzün, Süleyman, *İki büyük savaş döneminde Hatay tarihi (1918-1939)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk ilke ve inkılapları tarihi enstitüsü, y.l. tezi, Ankara, 1989, s. 43.

yer almaktadır.³² Görüldüğü gibi Arapların bu cemiyet içerisindeki varlıkları ciddi boyuttadır.

Tüm bu kişiler için ortak düşman Fransa idi. Anadolu'da kalarak, güçlerle birlikte Türk nüfusun giderek çoğunluğa ulaştığı Anadolu'da bir Türk devleti kurmayı hedefleyen devlet adamları için, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olan Kuzey Suriye'deki halk, Fransa'nın yıpratılması için kullanılan potansiyel silahlı güç olarak telakki edilmekteydi.³³ Antakya'daki Türklerden oluşan ve Araplarca desteklenen Antakya ve Kilis Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bu işbirliğinin en önemli örnekleridir. İşbirliğinin doğal sonucu olarak TBMM hükümeti sadece Türklere değil Araplara da silah yardımında bulunmuştur.³⁴ Ankara, bu işbirliğini daha da ileri götürerek Suriye'nin bağımsızlığının dahi destekleneceğini bildirmiştir.³⁵ Görüldüğü gibi Türk milliyetçileri Osmanlı Devleti'nin devamından yana olmayacaklarını işgale karşı yürüttükleri mücadele esnasında ortaya koymuşlardır. Bu sayede Arap milliyetçilerini Fransızlara karşı savaşmaya motive etmiş oldukları gibi, muhtemel Fransız kışkırtmasıyla bir Arap-Türk çatışmasının da önüne geçmiş oluyorlardı.

Türk milliyetçilerinin Anadolu içinde var olan farklı etnik yapıları bir fikir etrafında toplamada başarılı olduklarını söyleyebiliriz. İşgale karşı direniş herkesin ortak amacıydı. Farklı etnik gruplara mensup aşiret reisleri, var olmak için birlikte hareket etmekten başka çıkar yol olmadığını açık bir şekilde farkındaydılar. İşgal esnasında özellikle Adana, Antep, Urfa ve Antakya'da Ermeni çetelerinin ve Fransız askerlerinin halkı sindirmek için yaptığı uygulamalar³⁶ kökeni ne olursa olsun tüm grupların ve aşiretlerin birleşmesini sağlamıştır. Bu birliktelik uzunca bir zamandan beri Türk ve Arapların gündemine oturan milliyetçilik kavramı etrafında şekillenen gelişmelerin en azından geçici bir süreliğine de olsa rafa kalkması anlamına gelmekteydi.

Arap milliyetçiliğinin Suriye'de bir amaç etrafında tüm Arapları topladığını söylemek güçtür. Arap milliyetçiliğinin devlet kurma fikri sonucunda teşekkül ettirilen cemiyetlerin çok değişik fraksiyonlara bölünmesi, temellendiği ve beslendiği kaynaklar açısından farklı ideolojik yapıların bulunması, Arapların bir bütün olarak hareket edememelerindeki en önemli etken olmuştur.

³²Umar, *a.g.e.*, s. 428-429.

³³ Özdemir Bey'in bu yöndeki stratejiji gösteren telgrafları için: Güney Nur, *Hatay milli mücadelesinde Özdemir Bey ve Revandiz savunması*, MKÜ Sosyal Bilimler Fakültesi yayınlanmamış mastır tezi, Hatay, 2002, s. 60-62.

³⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, ISH kataloğu, kutu, 795, gömlek no: 7, belge no: 7/1.

³⁵ Bakanız Mustafa Kemal'in Suriye için söyledikleri sözler için, Akçimen Mehmet, *Mustafa Kemal ve İskenderun Sancağı 1915-1921*, y.l. tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

³⁶ Güney ve Güneydoğu Anadolu'da işgal esnasında yapılan uygulamalar için Bakanız: Ursavaş Ali Saip, *Kilikya faciası ve kurtuluş mücadelesi*, çev. Işık Hüseyin, *Kiliya dramı ve Urfa'nın kurtuluş savaşları*, (Ankara, Genelkurmay basım evi, 2000).

Arap milliyetçiliğinde bir düalizm söz konusudur. Din faktörü bu düalizmin temel sebebidir. Hıristiyan Arapların Suriye’de etkin olamadığı, bir Hıristiyan Arap ile Müslüman Arab’ın aynı duygu ve düşünceleri paylaşmadığı ortadaydı. Bunun en önemli göstergesi, 1921 Maysalun Savaşı’nda Fransız mandasına karşı Arap devleti kurmak için savaşılan askerlerin Müslümanlardan ve çoğunlukla Sünni kesimden olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı  ncesinde Batılıların Arapların çoğunlukta olduğu toprakların onlara ait olacağı vaatleri gölgesinde geliŗen milliyetçilik bilinci, Fransa’nın Suriye’yi iŗgali ve bunun yanında Suriye’nin hakimi olarak görünen Faysal’a  ltimatol vererek kovması yüzünden sorgulanmaya baŗlamıŗtır. Hatta Araplar Fransız manda yönetimine kin ve nefret duymaya baŗlamıŗlardır.³⁷

Maysalun Savaşı, Arap bağımsızlığının, Arap kavramının ve bu kavramın içerdiği sosyo politik paradigmanın sorgulandığı bir savaŗ olmuŗtur.  nceki dönemde Osmanlı’ya karşı bağımsızlık mücadelesi verilir iken bu sefer Fransa’ya karşı bağımsızlık savaŗı verilmiŗtir. Ayrıca bu savaŗ 1913’den itibaren baŗlayan Arap-Fransız dostluğunu, iŗbirliđini kesin olarak bitirmiŗ ve Arapları Türklere yanaŗmaya itmiŗtir. Nitekim bu ayrı düşüncenin farkına varan Fransız Levant ordusu komutanı General Gouraud, Hıristiyan Arapların yoğun olduğu Cebel-i Lübnan bölgesini Lübnan devleti olarak ilan etmiŗtir. Hıristiyan Araplar,  zellikle Marun ler bu duruma çok sevinmiŗlerdir, zira 1860’dan beri istedikleri devlete kavuŗmuŗlardır. Ancak bu durum g stermiŗtir ki El Bustani, Yazıcı ve Zeydan gibi yazarların iddia ettikleri tüm Arap topraklarını kapsayan bir Arap imparatorluğu fikri artık geçerli olmayacaktır. Mamafih, Arap milliyetçiliği savunulurken özellikle Emevi dönemine duyulan  zlem dile getirilmekteydi. Elrube adlı dernek bu fikri yaymakla görevliydi.³⁸ Burada dikkatimizi çeken nokta Őudur: Neden Abbasiler yerine Emevilere  zlem duyulmaktadır? H lbuki medeniyet olarak en parlak devir Abbasilerin devriydi. Çok büyük f tuhatlar yapılmamasına karŗın Abbasiler zamanında İslam medeniyetinin her tarafta tanındığı, hayranlıkla izlendiği, eŗsiz sanat ve kültür eserleri bıraktığı bilinen bir gerçekti.

Diğer bir sorun da Müslüman Arapların bağımsızlığın kapsayacağı alan ve dayanacağı temel fikir konularında tam bir birliktelik içinde olmadığıdır. Aleviler, D rz ler Arapça konuŗan etnik unsurlardır. Ancak milli aidiyetleri, kimlikleri ve mezhepleri Arap milleti kavramından daha  nde gelmektedir. Bu par alanmıŗlıđın tarihi derinliği olan sebepleri halkların hafızalarında canlılığını korumaktaydı. Örneğin Emeviler’e duyulan  zlem ile Arap milliyetçiliği etrafında birleŗecek Nusayrilerin politik eğilimleri tamamen zıt durumlardı. Emevilik propagandası yapılmasına karŗın Hz. Hüseyin’i Őehid eden bu yöne-

³⁷ Umar, *a.g.e.*, s.450.

³⁸ Seyfeli Erol, *Milli Mücadele’de Hatay (Silahlı mücadele devri 1918-1923)*, T TE kitaplığı, doktora tezi, Ankara, 1988, s.382.

timin Aleviler arasında derin bir infial yaratmaması ve bu durumun Arap Alevi toplumunda normal karşılanacağına sanılması imkânsızdı. Esasen bu ayrı bir araştırma konusudur. Sosyolojiyi de ilgilendirmektedir. Ancak şu ana kadar incelediğimiz kaynaklarda Nusayrilerin bütünüyle Arapçılık faaliyetlerine katıldığını söylemek güçtür. Bu çekimsizliğe sebep olarak Emevîlik propaganda-sına bu toplumun itiraz etmesi gösterilebilir. Kerbela olayından itibaren İslam dünyasında baş gösteren ayrışmanın Suriye Devleti kurulma aşamasında dahi ön plana çıktığı olmuştur. Başlangıçta kadrolar Sünnî ağırlıktaydı. Daha sonra Faysal'a karşı Alevilerin temkinli yaklaşmasında, Vahhabiliğe ilham kaynağı olan İbni Teymiye'nin³⁹ Nusayrilerin katledilmesine fetva vermesinin etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Politik çıkarlar için bir birleşme arzusu olduğunun Alevilerce anlaşıldığını müşahede ediyoruz. Nitekim Faysalcı Araplara Antakya'yı işgalleri sırasında Nusayri Arapların pek destek vermemesi, Şeyh Salih'in TBMM, hükümeti tarafında yer alması⁴⁰ hep bu temkinli duruşun bir ifadesi olarak açıklanabilir. Her ne kadar sosyolojik olarak ulus kavramı tüm Araplar arasında henüz gelişmeye başlamışsa da halen eskiye bağlılık, ahde vefa dediğimiz özelliğin etnik gruplar için hala geçerli olan bir kavram olduğu görünmektedir.

Arapçılığın bir bütün olmadığına yine en etkin bir delil de Nadir El-Arap Cemiyeti'nin üyelerinin Alevilerden oluşmasıdır. Bu derneğin özelliği bildiğimiz kadarıyla bir çatı altında Nusayrilerin toplandığı tek Alevî derneğidir. Diğer cemiyetlerin üyelerini ait oldukları mezhebe göre bir tasnifini içeren çalışma yapılmamıştır. Esasen bu tanımlanması zor bir konudur. Araplık ifadesinin tek başına halkın her kesimini kuşatan bir kavram olmadığına, bunun yanında mezhepsel farklılığın da ifade edildiği bir oluşuma örnek olması açısından Nadir El Arap ilginç bir sosyolojik olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriye'de hangi eğilimde bir Arapçılık olacağı hususu tartışmalı bir konudur. Yukarıda belirttiğimiz noktalar Arap milliyetçiliğinin sorunsalı olarak durmaktadır. Nitekim Arap entelektüeller bu çeşitliliğin Ortadoğu'yu bütünüyle içine alan bir Arap devleti kurulmasını engellediğini söylemektedirler.⁴¹

Sonuçta Türk ve Arap milliyetçilerinin Fransız işgaline karşı birliklikleri çok uzun ömürlü olmamıştır. Bu işbirliği ortak bir menfaat üzerine kurulmuştu. Eskiden olduğu gibi din kardeşliği etrafında bir devlet yapısı içinde yaşama fikrine artık ne Türkler ne de Araplar sahipti. Özellikle bu iki milletin yöneticileri de milliyetçilik akımının yılmaz savunucularıydı. Kazım Karabekir Paşa, Araplar'ı da içine alan Kuzey Suriye'yi Misak-ı Milli'ye alma fikrini söy-

³⁹Bakınız, Polat Abdulkerim, *Teymiyecilik, Vehhabilik, Tevhidi koruma adına işlenen cinayetler*, (İstanbul, Fazilet neşriyat, 1977).

⁴⁰ Salkin Yves, *Collet au galop des Tcherkesses*, (Paris, éd. Economica, 1999), s. 34.

⁴¹ Davişa Adid, *Arap Milliyetçiliği, zaferden umutsuzluğa*, (İstanbul, Literatür yayınları, 2004), s. 39.

leyen Mustafa Kemal Paşa'ya karşı çıkmış⁴² ve kendisini bundan vazgeçirmeye muvaffak olmuştur. Her ne kadar iki taraftan da bir kısım halk İslam kardeşliğini savunmuş olsa da, bu fikrin, erki elinde bulunduran milliyetçiler üzerinde hiçbir tesiri olmamıştır. TBMM hükümetinin Fransa ile 20 Ekim 1921'de Ankara anlaşmasını imzalaması Türk-Arap işbirliğinde dönüm noktası olmuştur. Fransa Antakya hariç Güney ve Güneydoğu Anadolu'dan çekilmeyi kabul etmiş, TBMM de nüfusu Müslüman olan yerlerdeki halkın self determinasyon hakkına sahip olması yönündeki isteğinden vazgeçmiştir. Sonuçta Türk milliyetçileri bugünkü Türkiye sınırlarında kalıp Batı değerlerine sahip, Türk milli devletini kurma idealini seçerek, bu işbirliğine son vermişlerdir.

Arap milliyetçiliği ise Fransa'ya karşı tek başına savaşmak durumunda kalmıştır. Faysal Suriye'den kovulmuş ve Büyük Haşimi krallığı ideali suya düşmüştür. Bunun yerine Lübnan'ı kopartılmış bir Suriye içinde Arapçılığın hâkim olduğu bir devlet kurma çabalarına devam edilmiştir. Ancak bu noktada milliyetçi Arapların Antakya'yı Suriye'ye dâhil etme çabası iki milliyetçiliği karşı karşıya getirmiştir. Esasen İskenderun'un Müttefiklerce işgal edilmesinin hemen akabinde Faysalcı Araplar Antakya'yı işgal ederek, stratejik ve ekonomik değeri yüksek olan bu bölgeyi ileride kurmayı düşündükleri Arap Krallığı'na katmayı planlamışlardır. Hatta Faysal tüm Arapların meliki ilan edilmişti.⁴³ Faysal da bu amacı gerçekleştirmek için Usbetü'l-Arabü'l-Urube, E'l-Vahdetü'l-Arabiyye derneklerini kurdu muştur.⁴⁴

Görüldüğü gibi işgalin ilk yıllarında Türk ve Arap milliyetçileri karşı karşıya gelmişlerdir. Esas direnişi bölgede Araplar yürütmekteydi. Halep'in savunulmadan Fransızlara teslim edilmesi, Arap milliyetçilerinin bölgede itibarını düşürmüştür. Buna karşın Türk milliyetçileri işgale karşı direnişte liderliği ele almışlardır. Bunun sonucundadır ki Özdemiş Bey Ankara Hükümeti'nce bölgede tüm direniş kuvvetlerinin liderliğine getirilmiştir.⁴⁵ Özdemiş Bey Arap ve Türk çeteleri birleştirmeyi başarmış ve çok geçmeden mevcut çatışma ortamını Fransa'ya karşı işbirliğine dönüştürmüştür.

İlk olarak Ankara anlaşması daha sonra Lozan Anlaşmasıyla elde edilen kazanımlar, Türk Milliyetçiliği'nin uluslararası arenada kabul gören bir devlete artık sahip olduğunu göstermiştir. 1923'de cumhuriyetin ilanı ile birlikte daha çok içte reformlara ağırlık verilmiştir. Ancak Türk milliyetçilerinin içten içe Antakya'nın Fransız mandasına verilmesine duydukları tepki hiç bitmemiştir. Yusuf Kemal Tengirşek 1936'da TBMM'de yaptığı konuşmasındaki

⁴²Umar, a.g.e., s. 435.

⁴³Gilquin, *d'Antioche au Hatay*, s.8.

⁴⁴Nuri Aydın Konuralp, *Hatay kurtuluş ve kurtuluş mücadelesi tarihi*, (İskenderun, Hatay postası gazetesi basımevi, 1973), s. 152.

⁴⁵Yerasimos Stéphane, *Question d'Orient, Frontières et minorités des Balkans au Caucase. Le sandjak d'Alexandrette. Formation et intégration d'un territoire*, (Paris: La Découverte, 1993), s. 84.

“Evet İskenderun havalisi Türktür. Türk burayı behemehal alacaktır, sözü müzakerelerin başından nihayetine kadar tekrar edilmiştir. İtilâfnamenin ve merbutlarının lâfızlarında ve ruhlarında bu açık görülüyor mu? Niçin o zaman bu yerler alınmadı? O zaman, arzettiğim gibi, bin türlü zaruret, bin türlü ihtiyaç vardı. Türkiye, Fransa ile görüştüğü o zaman imparatorluğun dörtte üçünü vermişti. Niçin Şam hakkında kayidler koydurmadı da Antakya ve İskenderun hakkında kayidler koydurdu, Niçin? Çünkü ta o zamandan bu muntaka için yüreği titriyordu”⁴⁶ ifadeleri bu hissiyatı en iyi şekilde özetlemektedir.

1918'den itibaren oluşmaya başlayan birlik, 1936'da Fransız mandasının sona ermesi ve Suriye'nin Antakya'yı da içine alan bağımsız bir devlet kurması görüşmelerinin başlamasıyla husumete ve çatışmalara dönüşmüştür. 1936'da yapılan seçimlerde özellikle Nusayri kökenli milliyetçi Araplar ile Türkler arasında sokak çatışmaları meydana gelmiştir. Genelde de Suriye'deki Arap önderler Türkiye karşıtlığı üzerine dayalı politikalar icra etmeye başlamışlardır. Suphi Berekat, Cemil Mardam, Şekip Arslan Arap milliyetçiliğinin sembol isimlerinden olmuşlardır. Böylece Suriye Arap milliyetçiliği Türk milliyetçiliğine karşı durarak yaşama imkânı aramıştır. Toplum sosyolojisinde bilindiği gibi dış düşman unsurlar o toplum içindeki çok başlılığı bölünmüşlüğü ortadan kaldırır ve bir amaç etrafında toplumun bütünleşmesini sağlar. Antakya meselesi Arapçılar için böyle bir çıkarıma örnek olabilecek bir durum oluşturmuştur. Antakya'nın Türkiye'ye bağlanmasının hemen akabinde Paris'te bulunan Suriyeli öğrencilerin deklarasyonu Arap milliyetçilerini Türk milliyetçiliğine karşı olan yaklaşımlarını göstermesi bakımından önemlidir. Öğrenciler yayınladıkları açıklamada hissiyatlarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Suriye halkı Arapların demokrasiye olan samimi güvenini sarsan bu yıkıcı politikaya karşı direnmektedir ve direnecektir. Bu durum anlaşmaların, garantilerin hiçbir değerinin olmadığını göstermektedir. Bize ait olan Sancak'ı Türkiye'ye bırakan Fransa politikasına rağmen, Arap halkı Sancak üzerinde olan hakkını saklı tutacaktır.

İskenderun Sancağı'nın acı kaybıyla Arap milleti, toprak bütünlüğünü koruma ve bağımsızlığını kazanma hususlarında geniş bir bilince sahiptir ve bu amaçları doğrultusunda sadakatle ve saygılı bir şekilde herkese karşı sorumlu olacak ve işbirliği zamanı gelince üzerine düşeni yapacaktır.”⁴⁷

Öğrencilerin tepkisinden başka Suriye'nin en yüksek temsil mercisi Fares El Khoury tarafından Hatay'ın kaybı, itibarın zedelenmesi olarak kabul edilmiştir. Khoury açıklamasında yapılan bunca sınır anlaşmalarına ve sınırda eşkiyalık faaliyetlerinin önüne geçileceğini garanti eden 1930 anlaşmasına rağmen Türkiye'nin Hatay'ı iltihakını hukuka saygısızlık, hakların gasbı şeklin-

⁴⁶TBMM zabıt ceridesi, i. 8, c.2, 27-11-1936, s. 78.

⁴⁷Fransa Dışişleri Arşivi (Archive Quai d'Orsay), série Levant Syrie, vol : 471 doc.n°: E.412, s. 168. Sancak'ın katılmımdan sonra Suriye kökenli öğrencilerin Paris'te yayınladıkları deklarasyonu gösteren belgedir.

de nitelendirmesi⁴⁸ ikili ilişkilerin hangi zemine oturduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bundan böyle Suriye milliyetçileri Türkiye'yi bir dış tehdit olarak algılamaya başlamışlar ve Antakya'yı kendi toprakları içerisinde görmüşlerdir. Tepki olarak da Kemalizme muhalif Yüzellilikler grubunun Suriye'de faaliyetlerine müsaade etmişler ve bazı muhaliflerin Türkiye'den göçüp Suriye'ye yerleşmelerine müsamaha göstermişlerdir.

Sonuç

Sonuç olarak milliyetçilik fikrinin etkisiyle gelişen, Emevi döneminin özlemini çeken ve Osmanlı'nın yıkılma sürecine katkıda bulunan bir Arap milliyetçiliği gerçeğini tarih not etmiştir. Suriye'deki bu komiteler, zaman içerisinde desteklendiği ülkelerce beklentisine cevap verilmediği için onlara karşı mücadele eden, bu savaşımında esasen ilk zamanlarda mücadele ettiği Türk milliyetçilerinden destek isteyen ve kendi içerisinde ideolojik anlamda bir bütünlüğü olmayan nasyonalizm anlayışına sahiptiler. Tarihten gelen Türkler ile Suriyeliler arasında milliyetçilik ekseninde, parti ve cemiyet bazında tartışmalar ve hatta çatışmalar Lozan'dan sonra yeniden alevlenmiştir. Bu çatışmacı süreç Antakya'nın Türkiye'ye dâhil edilmesiyle doruğa ulaşmıştır. 1946'da Suriye devletinin bağımsızlığının ilan edilmesiyle birlikte yerel düzeyde kalan bu çatışma, politik düzleme kaymıştır. Suriye'deki iç dinamikler Hatay meselesini varoluş paradigması haline getirmişlerdir. Hafız Esad'ın darbeyle başa gelmesinden sonra Türkiye'ye yönelik tutumu bunun en iyi göstergesidir. Sonuçta Hatay'ın Türkiye'ye katılması iki milliyetçi cephenin elli yedi yıl süren Soğuk Savaş süreci yaşamalarında bir numaralı etken olmuştur. Bu diplomatik soğukluk Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın 2003'de Ankara'yı ziyaretine kadar devam etmiştir. Ancak bu ziyaretten sonradır ki, iki milli devletin ilişkileri düzelme temayülü göstermeye başlamıştır. Bu iyileşmenin yine dış tehdit sayesinde olması dikkat çekicidir ve “tarih tekerrürden ibarettir” sözünü doğrular mahiyettedir. İsrail'in Şam'a düzenlediği hava saldırısı ve Suriye'ye uyguladığı diplomatik ve askeri tazyik, Arap milliyetçilerini yeniden Türkiye'ye yaklaştırmıştır. Eskiden Fransa'ya karşı oluşturulan Türk-Arap bloku, şimdi İsrail ve PKK'ya karşı oluşturulmak üzeredir.

Kaynakça

Akçimen Mehmet, *Mustafa Kemal ve İskenderun Sancağı 1915-1921*, y.l. tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

Bitterlin Lucien, *Alexandrette « le Munich de l'Orient » ou Quand la France capitulait*, Paris : Jean Picollec, 1999.

Cloarec Vincent, *La France et la question de Syrie 1914-1918*, Paris, éd :CNRS, 2002.

Davişta Adid, *Arap Milliyetçiliği, zaferden umutsuzluğa*, İstanbul, Literatür yayınları, 2004.

Gilquin Michel, *D'Antioche au Hatay (L'histoire oubliée du Sandjak d'Alexandrette)*, Paris, Harmattan, 2000.

⁴⁸ Fransa Dışişleri Arşivi (Archive Quai d'Orsay), série Levant Syrie, vol :471 doc.n°: no 410, pp. 8-12.

- Güney Nur, *Hatay milli mücadelesinde Özdemir Bey ve Revandiz savunması*, MKÜ, Sosyal Bilimler Enst,tüsü yüksek lisans tezi, Hatay, 2002.
- Hatipoğlu Süleyman, *Türk-Fransız mücadelesi, Orta Toros geçitleri 1915-1921*, Ankara, AAM yayınları, 2001.
- Polat İlknur, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı okullar*, İstanbul, Ocak yayınları, 1983
- Kayra Cahit, *Arap ihtilali ve Şam mahkemesi*, İstanbul, Yeditepe yay., 2008.
- Kılınçkaya Derviş, *Osmanlı yönetimindeki topraklarda Arap milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*, Ankara, AAM, 2004.
- Konuralp Nuri Aydın, *Hatay kurtuluş ve kurtuluş mücadelesi tarihi*, (İskenderun, Hatay postası gazetesi basımevi), 1973.
- Kurşun Zekeriya, *Yol ayrımında Türk Arap ilişkileri*, İstanbul, İrfan yayıncılık, 1992.
- Kutluoğlu Muhammed Hanefi, *The Egyptian question (1831-1841)*, İstanbul, Eren yayıncılık, 1998.
- Kutluoğlu , “1833 Kütahya « antlaşma » 'sının yeni bir değerlendirmesi “, *Osmanlı Araştırmaları*, XVII, İstanbul, 1997, s. 265-287.
- Laurens Henry, *L'Orient arabe*, Paris, éd. Armand Colin, 2000.
- Mizrahi Jean David, « L'insécurité sur la frontière turco syrienne au début des années 1920 : L'exemple des bandes armées de la région de Kilis(1922-1924) », *Varia Turcica XXXII*, harmattan, 1998, s. 81-103.
- Mizrahi Jean David, *Genèse de l'Etat mandataire*, (Paris, publication de Sorbonne), 2003.
- Moreau Odile, « La dimension religieuse de la guerre d'indépendance », *Varia Turcica XXXII*, La Turquie entre trois mondes, harmattan, 1998.
- Polat Abdulkerim, *Teymüyecilik, Vehhabilik, Tevhidi koruma adına işlenen cinayetler*, İstanbul, Fazilet neşriyat, 1977.
- Salkin Yves, *Collet au galop des Tcherkesses*, Paris, éd. Economica, 1999.
- Seyfeli Erol, *Milli Mücadele'de Hatay (Silahlı mücadele devri 1918-1923)*, TİTE kitaplığı, basılmamış doktora tezi, Ankara, 1988.
- Tüzün, Süleyman, *İki büyük savaş döneminde Hatay tarihi (1918-1939)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, y.l. tezi, Ankara, 1989.
- Umar, *Osmanlı yönetimi ve Fransız mandası idaresi altında Suriye*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Ursavaş Ali Saip, *Kilikya faciası ve kurtuluş mücadelesi*, çev. Işık Hüseyin, *Kiliya dramı ve Urfa'nın kurtuluş savaşları*, Ankara, Genelkurmay basım evi, 2000.
- Yerasimos Stéphane, *Question d'Orient, Frontières et minorités des Balkans au Caucase. Le sandjak d'Alexandrette. Formation et intégration d'un territoire*, Paris : La Découverte, 1993.
- Arşiv belgeleri**
- Fransız Dışişleri Diplomatik Arşivi (CA.D.N.), Beyrouth, Bureau Diplomatique, karton no: 1373.
- Genelkurmay ATASE Arşivi, ISH kataloğu, kutu, 795, gömlek no: 7, belge no: 7/1.
- TBMM zabıt ceridesi, i. 8, c.2, 27-11-1936, s. 78.
- Fransa Dışişleri Arşivi (Archive Quai d'Orsay), série Levant Syrie, vol : 471 doc.n°: E.412, s. 168.

BÜYÜYEN TÜRKİYE, HIRÇINLAŞAN İSRAİL: Çatışmanın Kaçınılmazlığından İşbirliğinin İmkânına

Faruk EKMEKÇİ*

Özet

31 Mayıs 2010 günü Türk bandıralı Mavi Marmara yardım gemisine uluslararası sularda yaptığı saldırı ile İsrail'in hırçınlığı birçok Türk'ün zihninde anlaşılmaz bir boyuta ulaştı. Gerek resmi ağızlardan gerekse akademik çevrelerden İsrail'in artan hırçınlığını açıklamaya yönelik analizlerin önemli bir kısmı da İsrail'in hırçınlığını mevcut koalisyon hükümetinin radikal siyasi eğilimlerine bağladı ve İsrail'de bir hükümet değişikliği olması durumunda Türkiye-İsrail ilişkilerinin tekrar rayına oturabileceğini öne sürdü. Bu makalede önce bu yaygın düşüncenin bir eleştirisi yapıp hırçınlığın İsrail'in geneline yansımış bir sorun olduğu tezi işlenmekte ve İsrail'deki bu kitlesel hırçınlığın –başta “güvensizlik sendromu” olmak üzere- üç temel sebebinin analizi yapılmaktadır. Ardından da bölgesinde etkinleşen bir Türkiye'nin özelde İsrail'in makulleşmesine genelde de İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik yapabilecekleri ve yapmaması gerekenler üzerinde durulmaktadır. Öz olarak, Türkiye'nin gerek İsrail-Filistin sorununun çözümünde olumlu bir rol oynayabilmesinin gerekse de gittikçe gerginleşen Türk-İsrail ilişkilerinin çatışma ekseninden işbirliği eksenine çekebilmesinin İsrail halkının güvensizlik sendromunu da dikkate alan dengeli bir yaklaşım geliştirmesine bağlı olduğu savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: İsrail-Filistin Sorunu, Türkiye, Güvensizlik Sendromu, Hamas, Terörizm

TURKEY RISES AS ISRAEL GETS MORE BELLIGERENT: From an Inevitable Clash to Possible Cooperation

Abstract

For most Turks, Israeli belligerence has reached an incomprehensible level with Israel's deadly attack on the Mavi Marmara aid ship in international waters on May 31, 2010. An important number of explanations offered by Turkish government representatives and academics regarding rising Israeli belligerence have rested on the radical political ideology of the current Israeli coalition government and argued that Turkish-Israeli relations could be back on track in case of a government change in Israel. In this article, I first make a critique of this widespread conviction and argue that Israeli belligerence goes beyond the current administration and is well rooted in Israeli society, mainly due to Israelis' "insecurity syndrome". Then, I elaborate on what a rising Turkey should and should not do to alleviate Israeli belligerence and facilitate the Israeli-Palestinian peace process. Briefly, I maintain that for Turkey to be able to help the Israeli-Palestinian peace process and rejuvenate a cooperative relationship with Israel she has to adopt a more balanced approach that takes Israeli insecurity syndrome into account.

Keywords: Israel-Palestine Problem, Turkey, Insecurity Syndrome, Hamas, Terrorism

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 5, Sayı 2, 2011

Giriş

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri döneminde gittikçe gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkileri en son 31 Mayıs 2010 tarihinde İsrail'in Türk bandıralı Mavi Marmara yardım gemisini açık sularda zor kullanarak durdurması ve sekizi Türk vatandaşı olmak üzere dokuz kişinin ölümüne sebep olmasıyla dip noktaya ulaştı. Bu olay sonrasında gerek resmi ağızlardan gerekse akademik çevrelerden İsrail'in saldırısını açıklamaya yönelik analizlerin önemli bir zaafının olduğunu düşünüyorum. Yapılan analizlerin önemli bir kısmı İsrail'in hırçınlığını mevcut koalisyon hükümetinin radikal siyasi eğilimlerine bağlıyor ve İsrail'de bir hükümet değişikliği olması durumunda Türkiye-İsrail ilişkilerinin tekrar rayına gireceğini düşünüyor. Bu makalede önce bu yaygın düşüncenin bir eleştirisi yapıp hırçınlığın İsrail'in geneline yansımış bir sorun olduğu tezi işlenmektedir. Ardından da bölgesinde etkinleşen bir Türkiye'nin İsrail'in makulleşmesi yönünde yapabilecekleri ve yapmaması gerekenler üzerinde durulmaktadır.

Hırçınlaşan İsrail

31 Mayıs 2010 tarihinde İsrail Türk bandıralı Mavi Marmara yardım gemisini açık sularda zor kullanarak durdurdu ve sekizi Türk vatandaşı olmak üzere dokuz yardım gönüllüsünü öldürdü. İsrail'in açık sularda sivil bir yardım gemisine bu derece şiddet kullanarak müdahale etmesi hem Türkiye'nin hem de dünyanın büyük tepkisini çekti. Türk yetkilileri İsrail'in müdahalesini "korsanlık" ve "devlet terörü" olarak tanımladılar¹. Fakat gerek Başbakan Erdoğan gerekse danışmanları İsrail'in işlediği bu suçu mevcut yönetimin siyasal pozisyonuna atfettiler. Erdoğan Türkiye'nin sorununun İsrail halkıyla değil "İsrail yönetimiyle" olduğu açıklamasını yapmakta gecikmedi.² Birçok akademisyen ve analistin görüşü de bu doğrultuydu.³ Bu kaniya göre mevcut hükümet gider ve İsrail'e akliselim bir yönetim gelirse Türkiye-İsrail ilişkileri tekrar rayına oturabilirdi.

Gerek Türk hükümetinde gerekse uluslararası ilişkiler uzmanları arasında yaygın bir kanı haline gelen "Bu hükümet giderse İsrail makulleşir" düşüncesi maalesef gerçekçi bir temele dayanmıyor; çünkü İsrail'in hırçın politikaları İsrail toplumunun büyük bir çoğunluğu tarafından destekleniyor. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki İsrail'deki mevcut koalisyon hükümeti bir azınlık hükümeti değil. Koalisyon'daki altı partinin (Likud, Evimiz İsrail, İşçi Par-

¹ Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklaması için, bkz: "İnsanlık dışı devlet terörü", *Hürriyet*, 1 Haziran 2010. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun İsrail'in saldırısını korsanlık olarak nitelendiği konuşması için, bkz: "NATO ve BM'de acil toplantı", *Radikal*, 1 Haziran 2010.

² "Erdoğan'dan önemli açıklamalar", *Sabah*, 3 Haziran 2010.

³ Örneğin, bkz: Deniz Ülke Arıboğan, "İsrail değişmek zorunda!", *Akşam*, 2 Haziran 2010; Cengiz Çandar, "İsrail'in yakasına yapışmak", *Hürriyet*, 2 Haziran 2010; ve Akın Özçer, "İsrail aşırı sağının açık deniz tuzağı", *Newsweek Türkiye*, 6 Haziran 2010.